

The background of the slide is decorated with several realistic water droplets of various sizes, some with soft shadows, scattered across the light gray gradient.

PSYCHOSE – TRAUMA - EMDR

Freek Dhooghe

VRINT: Vroeg-detectie en interventie bij jongeren & adolescenten met psychotische
moeilijkheden (UPC-Kortenbergh)

Klinisch psycholoog, EMDR-Europe practitioner & supervisor, Voorzitter EMDR-Belgium

PSYCHOSE?

Wat leerden we vroeger?

- Je vraagt niet naar stemmen
- Je bevraagt geen wanen
- Indien dissociatie, vooral niet aankomen
- "Ai, je hoort stemmen?": een toekomst van levenslang medicatie want schizofreen, en veel hospitalisaties
- Indien iemand toevallig verbetert dan was het geen psychose
- Je raakt een persoon met psychotische moeilijkheden niet aan
- Trauma? Zou kunnen...

PUZZEL

PSYCHOSE – TRAUMA – DISSOCIATIE?

BEHANDELING?

- Belangrijke vraag: heb je een psychotische ervaring of niet? Klinische – sociale implicaties zijn impacterend.
- Vele symptomen kunnen beschreven worden als horend bij een psychose, maar ook behorend tot post-traumatische stress.
- Vaststelling dat “stemmen horen” niet enkel aanwezig is bij psychotische moeilijkheden, maar ook bij ptss alhoewel de literatuur daar niet veel naar verwijst. Hetzelfde voor andere hallucinaties en wanen.
- Wat is het verband met dissociatie?
- Wat zijn de gevolgen hiervan voor herstel - therapie?

STOK IN HET HOENDERHOK

- In 2007 artikel over “stemmen horen”: psychotisch of dissociatief? (Moskowitz & Corstens)
- Ondanks de mening van biologisch geörienteerde clinici en onderzoekers is de etiologie van psychose en schizofrenie even sociaal gebaseerd (bv vroegkinderlijke negatieve ervaringen, adolescentaire problematiek) als andere niet-psychotische problematieken zoals angst en depressie (read, J., Fosse, R., Moskowitz, A., & Perry, B., 2014)
- Een uitsluitend medisch model van psychose is niet meer houdbaar.
- Belangrijk om te kijken naar de persoonlijke geschiedenis, en de omgeving.
- De onderliggende dissociatieve processen aan deze moeilijkheden zijn echter nog niet goed begrepen. (Psychosis, trauma & dissociation. A. Moskowitz.)

Andrew Moskowitz

ONZE PUZZEL

- Psychose
- Hallucinaties
- Stemmen horen
- Trauma – negatieve levenservaringen
- Dissociatie
- Schizofrenie
- Wanen
- Continuum van dissociatie
- Gevoeligheid als concept
- Trauma geïnformeerde behandeling
- EMDR

WAT IS PSYCHOSE?

- geen metafoor
- "Het ziek zijn van de hele persoon": Ernst von Feuchtersleben 1845
- in de DSM: contact met realiteit verliezen: problematisch.
Hiërarchie van realiteiten is interessanter: ervaringen zijn meer of minder echt.
- Hoogste niveau is in het hier en nu aanwezig zijn en kunnen denken aan verleden en toekomst (Pierre Janet).
- verwarring in die hiërarchie:
bv magisch denken, of verleden wordt belangrijker dan heden, of ageren op basis van magisch denken.
Of paranoia: onveiligheid getriggerd en herbeleefd uit kindertijd. Correcte emotie in verkeerde context.
- = wanen, hallucinaties, paranoïde belevingen: circulaire definitie
- = wanneer we het niet begrijpen. Maar wat als we het wel begrijpen?
- het is een relationeel concept (Markus Heinimaa, 2008)
- een relationeel gebaseerd concept, klinisch bruikbaar, waarbij een belangrijk en relatief stabiele verandering in de hiërarchie van realiteiten heeft plaats gehad, waarbij de persoon als een geheel op een belangrijke wijze is veranderd (Parnas, 1999).

Ernst von Feuchtersleben

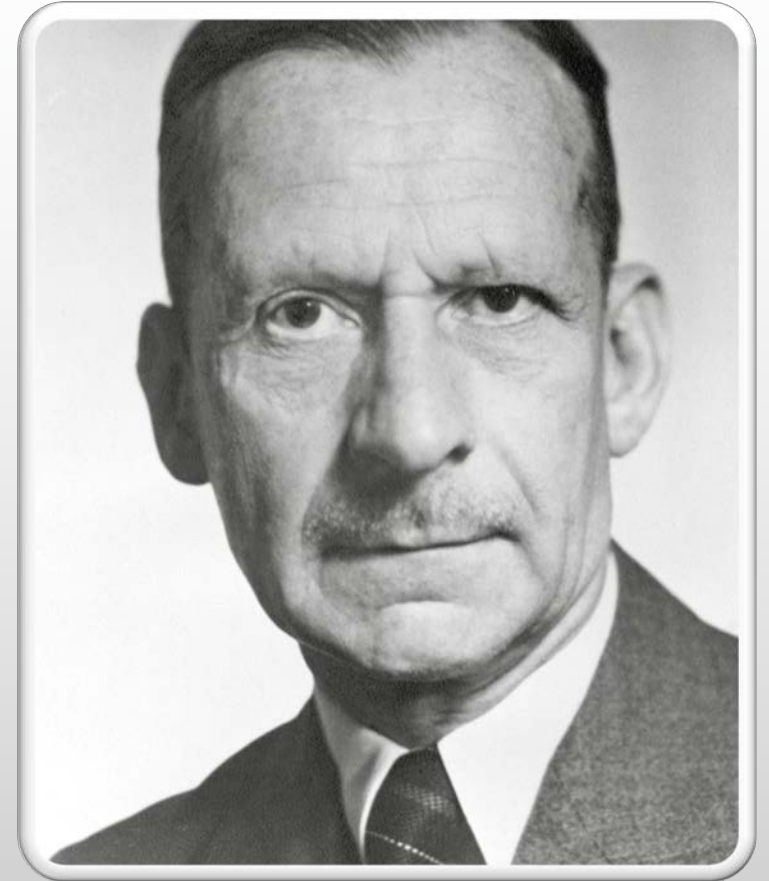
HALLUCINATIES

- smaak, reuk, visueel, tactiel, auditief
- hallucinaties kunnen vaak begrepen worden als sensorische flashbacks.
  - en dus gelinkt aan trauma en dissociatie
  - zo keek men er ook al naar rond 1900 (Eugen Bleuler)
- hallucinaties zijn dus niet per definitie psychotisch

STEMMEN HOREN

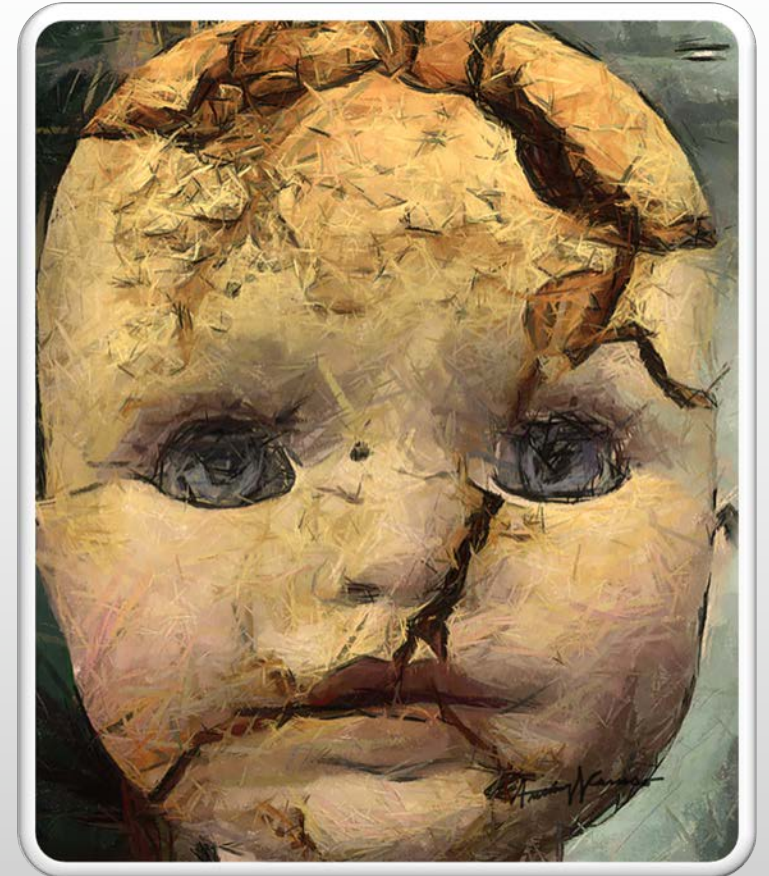
- Kurt Schneider beschreef de eersterangssymptomen van schizofrenie.
- in de DSM zijn hallucinaties belangrijke aanwijzing voor schizofrenie, zeker stemmen horen.
- actueel onderzoek: stemmen horen komt voor zowel bij schizofrenen, bij dissociatieve identiteitsstoornis (DIS) als bij normale mensen.
- vele mensen ervaren stemmen als positief (Romme et al., 2009).
- theoretisch nog onduidelijk wat stemmen horen juist is (Steel, 2017).
- stemmendialoog als mogelijke behandeling.

Kurt Schneider

TRAUMA

- kwetsuur (Grieks)
- het ondenkbare gebeurt, overspoeling en geen integratie.
- kwantitatief, kwalitatief (de betekenis) en dus persoonlijk
- breekpunt is een persoonlijke beleving, afhankelijk van het moment
- een getriggerde kwetsuur geeft een herbeleving (geen herinnering)
- een herinnering met een lading: amygdala (Marco Pagani)
- beperking in de DSM: gebaseerd op gebeurtenis (zie PTSS)
- "Een deel van de persoon leeft verder en ontwikkelt zich verder, een ander deel zal zich als een cyste inkapselen en stagnerend niet actief zijn (bevroren). Maar bij de eerste gelegenheid zal het zich activeren."

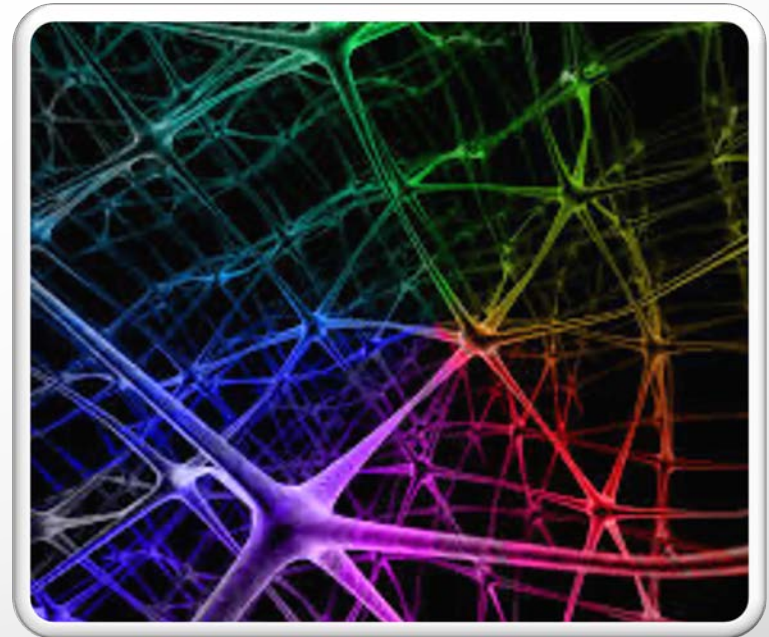
NEGATIEVE LEVENSERVARING

- wat traumatisch is voor de ene is het niet voor de andere
- het strootje op de rug van de kameel: T of t?
- vroegkinderlijk trauma en complex trauma
- relationeel trauma
- erkenning: maatschappelijke context: Judith Hermann
- ACE studie: Felitti, 1998: hertraumatisering
- transgenerationeel trauma
- "there is more to this than meets the eye": enkelvoudig - complex

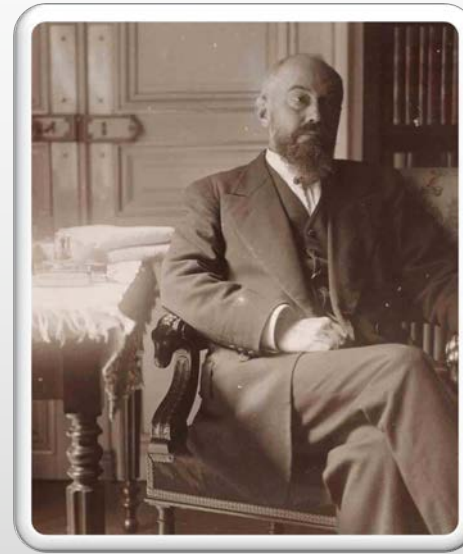
ADAPTIEF INFORMATIE VERWERKINGSSYSTEEM

- aangeboren systeem van verwerking naar positiviteit toe: zelfgenezend
- adaptieve en dysfunctionele netwerken
- trauma is een herinnering opgeslagen in een dysfunctioneel geheugennetwerk (gedissocieerd?)
- een herbeleving (en geen herinnering) is een activatie van het dysfunctionele geheugennetwerk
- trauma-werk: in veilige omgeving verwerken wat er toen niet kon verwerkt worden want te intens of te veel

DISSOCIATIE

- metafoor: uit een groep vallen
- term uit chemie: een samenstelling die uiteen valt in zijn elementen door verwarming (Pierre Janet: désagrégation)
- dissociatie wordt actueel soms te breed of te smal geïnterpreteerd, waardoor deze term niets meer zegt. Bijvoorbeeld derealisatie (omgeving geraakt gedegradeerd) en depersonalisatie (ik-gevoel geraakt gedegradeerd): is dat dissociatie?
- Onno van der Hart: dissociatie is enkel verbonden met structurele dissociatie, verdeling van de persoonlijkheid.
- idee van psychologische spanning: het minder of meer kunnen weghouden van traumatische herinneringen.
- vraag blijft: dissociatie enkel verdeling van de persoonlijkheid of ook verandering in bewustzijn? dissociatieve identiteitsstoornis - psychose – schizofrenie?
- Dissociatie is een zeer frequente reactie op trauma

Pierre Janet

Onno van der Hart

SCHIZOFRENIE EN TRAUMA

- Belangrijke link tussen Bleuler, Jung en Janet. Freud heeft teveel aandacht gekregen in dit debat.
- Bleuler en Jung: spaltung (splitsing), de groep van de schizofrenen, complexen (1911): het mechanisme van dissociatie lijkt essentieel.
- Kurt Schneider (1939): de eersterangssymptomen van de schizofrenie opgenomen in de DSM.
- schizofrenie:
  - positieve symptomen: hallucinaties, wanen, verward denken (werkgeheugen, executieve functies)
  - negatieve symptomen: affectieve vervlakking, initiatiefverlies (verstoorde capaciteit en interesse om sociale banden aan te gaan)
- verstoring van de representatie van zichzelf: moeilijkheden met identiteit, afbakening, coherentie, activiteit (zelfdeterminatie), vitaliteit. Scharfetter: breakdown van het ik.
- Hypothese: hechtingsstoornissen aan de basis: gedesorganiseerde hechting: het ontwijken van het triggeren van hechtingssysteem (Liotti).

Eugen Bleuler & Carl Jung

SCHIZOFRENIE

GENETICA

Genen risicofactor voor schizofrenie

22q11.1

Vaststelling: 3 van de 1000 schizofrenen hebben dit gen

Symptomen hebben geen betekenis

90% van het onderzoek rond psychose over schizofrenie, vanuit mythe van hersenziekte

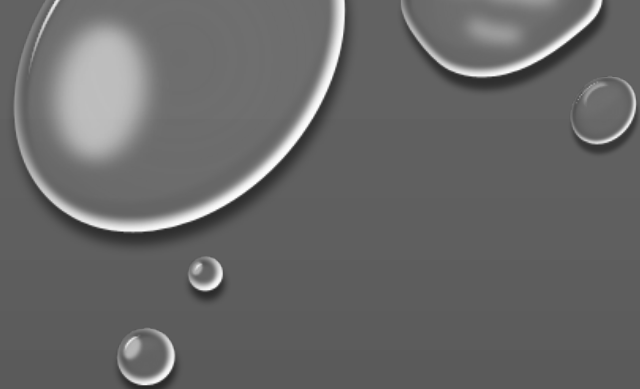
NIET IN DE GENEN?

Steeds meer onderzoeken getuigen naast trauma bij dissociatie, ook van trauma bij psychotische en schizofrene stoornissen (zie bv "Trauma and psychosis" van Larkin and Morrison, 2015).

Hechting en trauma, complex trauma zijn omgevingsvariabelen die vaak verwaarloosd werden, zowel in onderzoek als klinisch.

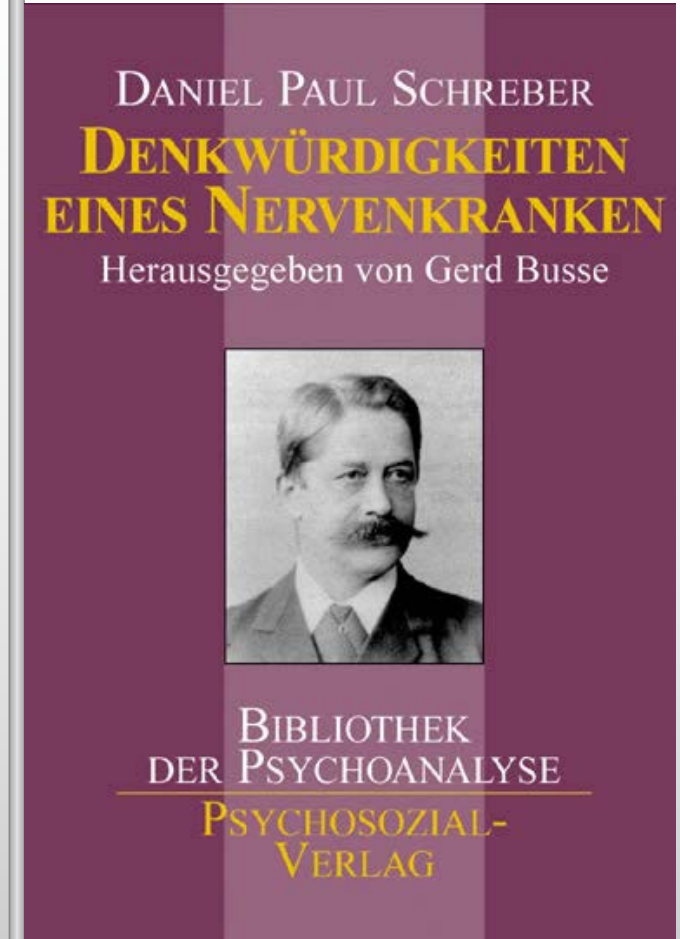

WANEN

- soorten: paranoïde, grootheidswaan, lichaamservaringen, referentie, erotisch.
- de DSM spreekt over waarheidsgehalte. Vaak geen verandering van realiteit in waan, maar andere interpretatie van realiteit.
- wanen komen dus niet enkel voor bij schizofrenie.
- ontwikkeling van een waan: begint vaak met een sterke emotie gepaard met angst; als dan een overladen gedachte ontstaat vermindert de angst.
- waanstemming van Jaspers?
- onderzoek: wanen vaak gelinkt aan trauma en dus herbeleving. Inhoud geeft vaak aanwijzing, maar niet altijd.
- PTSS geeft 6 maal meer kans op wanen. Verkrachting ligt vaak aan de basis.
- perceptuele herinnering breekt binnen wanneer minder psychische spanning, manier om toch met herbeleving om te gaan, maar zonder context.

WANEN

- niet verbale herinneringen uit kindertijd. Of herinneringen die niet mogen herinnerd worden door context: bv vinden van ouder na poging tot zelfmoord
- vb van Schreber met duidelijke linken tussen wanen en toestellen van vader die pedagoog was.
- echte wanen zijn zeldzamer bij dissociatieve identiteitsstoornis; indien wel, dan eerder gevoel van gecontroleerd worden door anderen.
- bij dissociatieve identiteitsstoornis : het voelt zo;
bij schizofrenie: het is in mij geplaatst.

CONTINUUM VAN DISSOCIATIE

Christian Scharfetter's *Continuum of Dissociation*

Ego (Experienced identity)	cohesive	cohesive	cohesive	multiple	fragmentation/ annihilation
	integrated	integrated, but with many personality facets	integrated, but with loosening of the cohesion of subselves	multiple personality	schizophrenia
Psychopathology	-	-	possibly +	++	+++

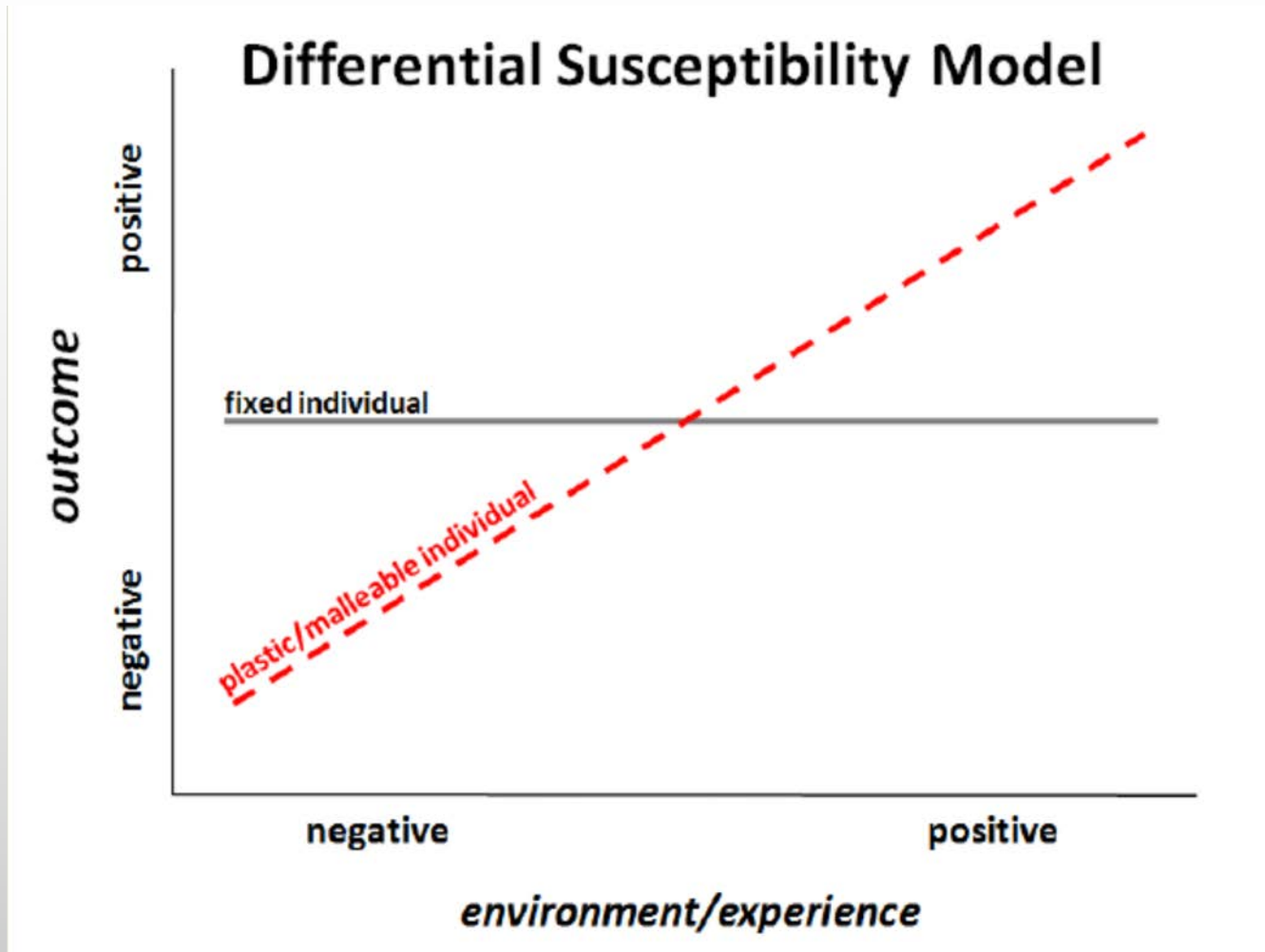
From 'Ego pathology in schizophrenia and the dissociative disorders (2008)', in Moskowitz et al, *Psychosis, Trauma and Dissociation*

Dissociatie als kwikzilver

Schizofrenie als gebroken glas

GEVOELIGHEID

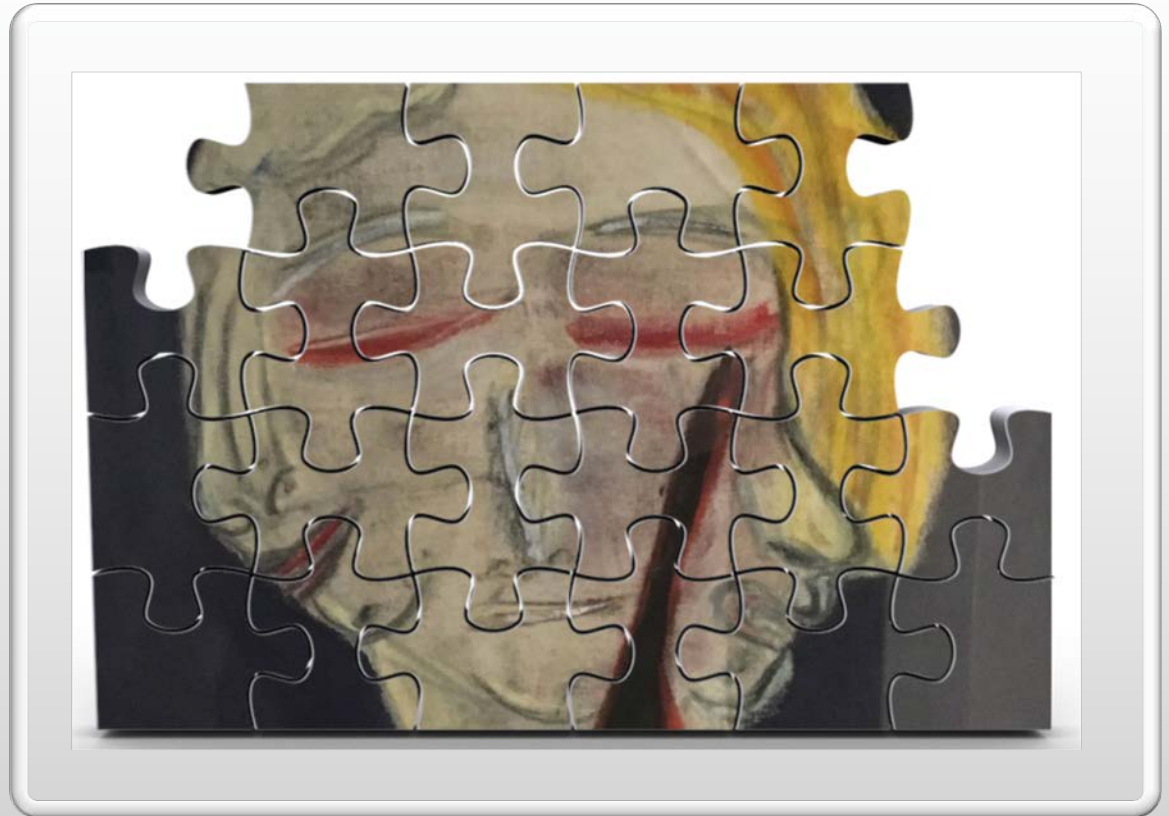
- De notie van gevoeligheid (en niet kwetsbaarheid) verandert radicaal de notie van predispositie voor pathologie. (Ellis 2011)
- Gevoeligheid kan een predispositie zijn, maar ook trauma-gerelateerd.

Graphical display of the differential susceptibility model (an adaptation of Bakermans- Kranenburg and Van IJzendoorn's (2007) Figure)

ONZE PUZZEL

- Psychose
- Hallucinaties
- Stemmen horen
- Trauma – negatieve levenservaringen
- Dissociatie
- Schizofrenie
- Wanen
- Continuum van dissociatie
- Gevoeligheid als concept
- Trauma geïnformeerde behandeling
- EMDR

TRAUMA- INFORMED TREATMENT

- Het is meer dan evident dat trauma een grote rol speelt in al deze moeilijkheden, gaande van dissociatie, over psychose en schizofrenie.
- Varese et al., 2012: meta-analyse over 41 studies die aangeeft dat mensen die negatieve kinderervaringen hadden 2,78 maal meer kans maken om psychose te ontwikkelen.
- Matheson et al., 2013: meta-analyse die concludeert dat mensen met de diagnose van schizofrenie 3,6 maal meer kans hebben dat ze negatieve kinderervaringen hadden dan gemiddeld.
- Ondanks de complexiteit blijkt trauma essentieel en vaak niet begrepen in onze behandelingen. Naast behandelingen gericht op trauma, is er ook een grote nood aan een breder integreren van de gevolgen van trauma in opvolging en verzorging.

DUS?

- psychose is een relationeel relatief begrip, zeker in de context van jongeren met psychosegevoeligheid.
- hallucinaties zoals stemmen horen, wanen, meer negatieve symptomen zoals zichzelf terugtrekken, dissociatieve fenomenen hebben vaker dan tot nu gedacht een traumatische ondergrond.
- gevoeligheid detecteren is essentieel, als een soort van predispositie
- traumatische ervaringen, negatieve levenservaringen in brede zin verstoren adaptief vermogen
- hiërarchie van realiteiten geeft weer hoe belevingen kunnen komen en gaan, in functie van gevoeligheid, persoonlijke geschiedenis en de omgeving
- getriggerd worden is een hierbij een belangrijk concept.
- trauma en dissociatie zijn waarschijnlijk vaker gelinkt dan actueel begrepen: de link tussen trauma en symptomen psychose is misschien niet direct, dissociatieve reacties spelen een belangrijke rol.
- adolescentie als intense levensperiode kan gezien worden als crisismoment waarbij vroegere negatieve levenservaringen extra getriggerd kunnen worden
- extra aandacht voor trauma, en dus herbelevingen, dienen best geïntegreerd te worden in de andere reeds bestaande aanpak
- Het trauma-perspectief biedt een positief perspectief op mogelijke persoonlijke groei en hoop

WAT IS EMDR?

- Amerika, mei 1987: Francine Shapiro: "walk in the park"
- Doctoreerde en werkte in het Mental research Institute van Palo Alto
- Vietnamveteranen
- 1990: EMD - EMDR

EM: Eye Movement

D: Desensitization

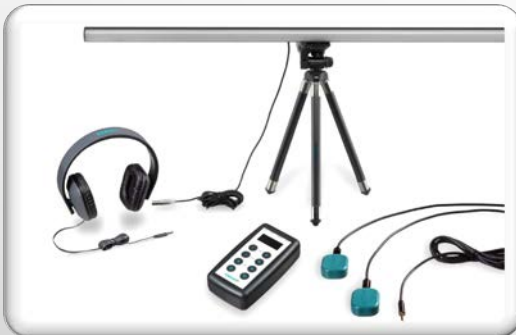
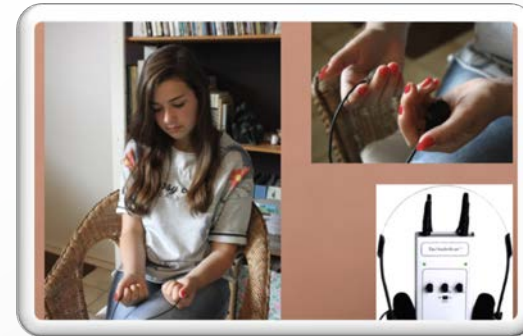
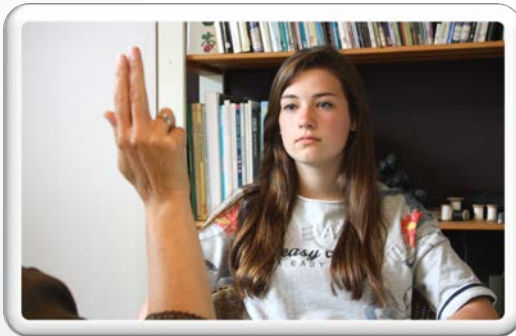
R: Reprocessing

Francine Shapiro

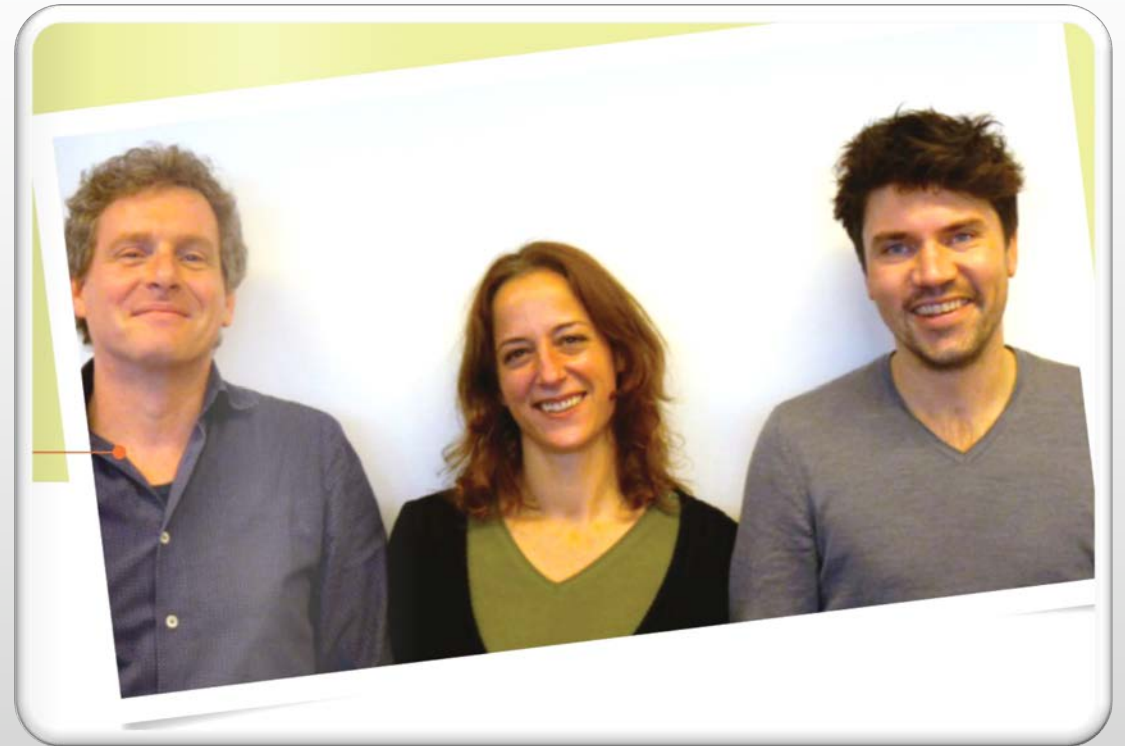
BILATERALE STIMULATIE

SAMEN MET DUALE OF DUBBELE AANDACHT: MEEST SPECIFIEKE ELEMENT VAN EMDR

EMDR NEDERLAND & PSYCHOSE

PAUL DE BONT, BERBER VAN DER
VLEUGEL, DAVID VAN DEN BERG

ONDERZOEK GESTART IN 2012

- Veel patiënten met psychose hebben in hun leven traumatiserende ervaringen meegemaakt. Deze traumata spelen vaak een belangrijke rol in hun psychosen en in het ontstaan hiervan.
- Het meemaken van een psychose en de psychiatrische behandeling zijn voor veel patiënten levensechte en traumatische ervaringen, die kunnen leiden tot posttraumatische stressklachten.
- Het EMDR standaardprotocol kan gebruikt worden, en er hoeft geen lange periode van stabilisatie aan vooraf te gaan.
- 2015: toevallig gecontroleerde studie die wachtlijst, verlengde exposure en emdr vergeleken voor 108 psychotische patiënten met ptss. 6 maanden opvolging. Geen verhoging van hallucinaties, dissociatie of zelfmoordneigingen tijdens de 2 eerste sessies, grote vermindering van paranoia. Aanwijzing dat cliënten minder vlug opnieuw slachtoffer worden.
- 2016: conclusie: bij patiënten (155) met chronische psychotische stoornissen deden prolonged exposure en emdr niet enkel ptss symptomen dalen, maar ook paranoïde gedachten. Belangrijk om te melden is dat zowel bij PE als EMDR meer patiënten konden gezien worden als hersteld van de status van hun psychotische stoornis.
- Klinisch zijn deze effecten hoogst relevant en ze geven empirische ondersteuning dat de notie van trauma-behandeling geven aan patienten met psychotische stoornissen en ptss een groeiende erkenning verdienen en aanvaarding onder clinici.

INDICATIES VOOR EMDR

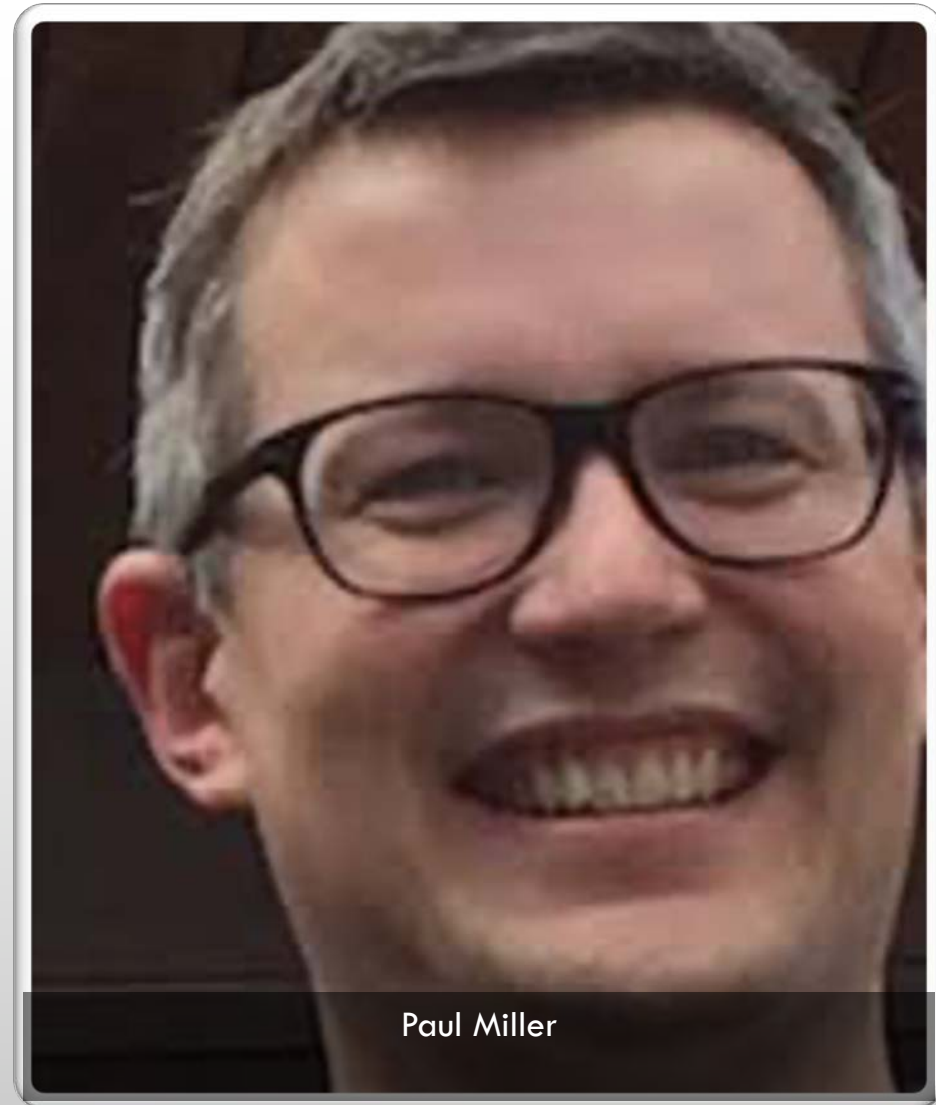
- Comorbide PTSS bij psychose.
- Psychotische symptomen die direct gerelateerd zijn aan vroeger trauma: bv paranoia ontstaan vlak na sexueel misbruik, of stemmen gerelateerd aan trauma
- Levensgebeurtenissen die de psychose beïnvloeden via negatieve kerngedachten en tussenliggende veronderstellingen over zichzelf, anderen en de wereld.
- Negatieve onrealistische en gevreesde ingebeelde verwachtingen of negatieve psychose gerelateerde beelden.

EMDR

PAUL MILLER 2016

- Belang van de therapeutische relatie (Dworkin):
- derde ruimte
- mildheid
- dynamisch en aanwezig zijn
- een hypothese die de symptomen uitlegt
- Werken met ego-states (Watkins, Carol Forgash)
- Praecox-gevoel van Rumke
- Voor Miller is EMDR meer aangewezen wanneer de persoon minder bizar doet, en wanneer er een duidelijke link is met trauma

DE MISVATTING ROND PSYCHOSE

DE TOVENAAR VAN OZ

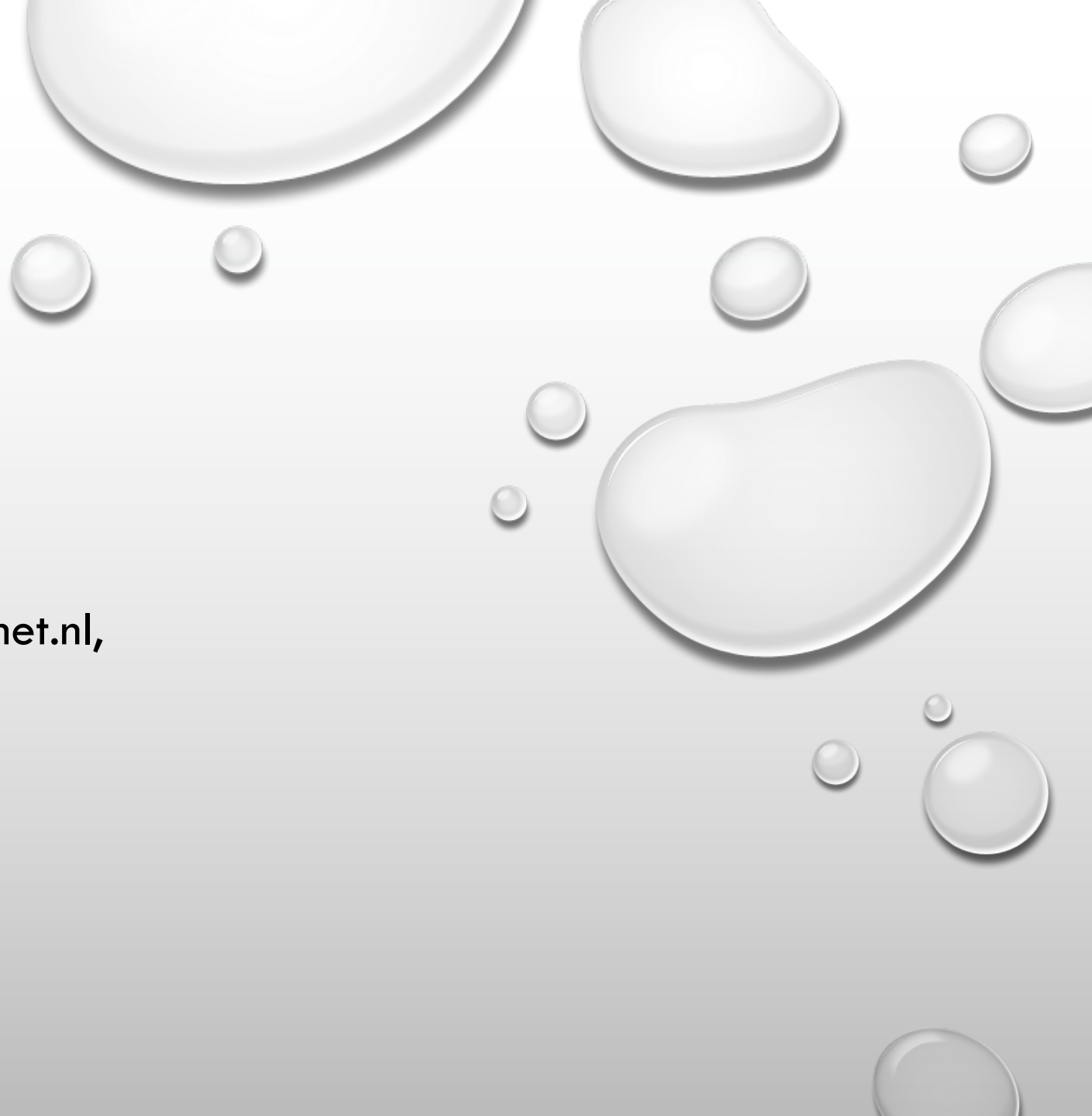
SPECIFIEKE TARGETS BIJ PSYCHOSE

- Zelfs indien behandelingen gebeuren met de beste bedoelingen kunnen er negatieve neveneffecten ontstaan. Sommige behandelingen kunnen als traumatisch ervaren worden:
- De psychotische persoon beleeft zichzelf niet altijd als ziek. En het gebeurt dat personen tegen hun wil behandeld worden.
- Bv gedwongen worden: isolatie, vastgebonden, medicatie.
- Het effect van de behandeling zelf: een duidelijker bewustzijn vergroot kans op besef van wat er gebeurd is.
- Maar ook zijn er vaak behandelingen geweest die niet het verhoopte effect hadden, die NC's creëren.
- Neveneffecten van de behandeling: bv bij het nemen van medicatie: vermindering van libido en gewichtstoename.
- Het trauma van psychotisch geweest te zijn, of de diagnose te krijgen.
- Misbruik, seksueel misbruik, geweld, psychische verwaarlozing tijdens kindertijd, ongewenst geboren, gepest zijn, gediscrimineerd zijn, ... zijn vaak aanwezig bij psychose

CONCLUSIE

- Psychose bekijken vanuit de invalshoek van trauma is meer dan zinvol.
- Specifiek rond trauma werken met traumagerichte therapie is zinvol.
- Een brede, multi-disciplinaire aanpak is steeds nodig en opvolging op langere termijn met oog op de vaak onderliggende hechtingsproblematiek.
- Psychose, schizofrenie, dissociatie, trauma: de onderliggende dynamieken zijn nog steeds te weinig begrepen.

The background of the slide is decorated with several realistic water droplets of various sizes. Some are large and prominent, while others are small and scattered. They are rendered with soft shadows and highlights, giving them a three-dimensional appearance. The droplets are primarily located in the upper right and lower right areas of the slide, leaving the left side more open for text.

BEDANKT!

Zie ook psychosenet.be, psychosenet.nl,
traumaenpsychose.nl